1991–2025-YILLARDA O‘ZBEKISTONDA ICHKI MIGRATSIYA JARAYONLARINING YO‘NALISHLARI VA DINAMIKASI

Mo‘minov Ziyovuddin Bakirjon o‘g‘li
Termiz davlat universiteti
O‘zbekiston tarixi va manbashunoslik kafedrasi
Stajyor-tadqiqotchisi
E-mail: ziyomuminov@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada 1991–2025-yillarda O‘zbekistonda ichki migratsiyaning hajmi, hududiy yo‘nalishlari va tarkibiy o‘zgarishlari tahlil qilinadi. Tadqiqot Milliy statistika qo‘mitasining doimiy yashash joyi bo‘yicha qayd etilgan ko‘chishlar haqidagi ma’lumotlari, xalqaro tashkilotlar hisobotlari hamda migratsiyaga oid ilmiy adabiyotlarning umumlashtirilgan tahliliga asoslanadi.

Kalit so‘zlar: ichki migratsiya, hududlararo ko‘chish, shaharlashuv, Toshkent aglomeratsiyasi, ko‘chish balansi.

Kirish

Ichki migratsiya — aholining mamlakat chegarasidan chiqmagan holda bir ma’muriy hududdan boshqasiga yashash uchun ko‘chish jarayonidir. U ishchi kuchining hududlar bo‘yicha taqsimlanishi, shaharlar o‘sishi, uy-joy bozori, transport yuklamasi va ijtimoiy xizmatlarga talabni bevosita o‘zgartiradi. Migratsiyaning an’anaviy ilmiy talqinida masofa, iqtisodiy imkoniyat va yirik markazlarning tortish kuchi muhim hisoblanadi [1]; migratsiyani ko‘chishga majbur etuvchi hamda jalb qiluvchi omillar (konsepsiyasi) esa odamni avvalgi hududdan ketishga undovchi va yangi hududga jalb qiluvchi sabablarni, ular orasidagi to‘siqlar hamda shaxsiy sharoitlarni bir tizimda izohlaydi [2]. O‘zbekiston misolida ish o‘rinlari va daromad bilan birga doimiy yashash joyi bo‘yicha ro‘yxatga olish (ilgari “propiska” deb atalgan tartib), uy-joyga kirish, ta’lim, oila qurish va atrof-muhit holati ham ko‘chish qaroriga ta’sir ko‘rsatadi.

Mustaqillikdan keyingi davr bir xil kechmagan. Bozor iqtisodiyotiga o‘tishning dastlabki yillarida ishlab chiqarish aloqalarining uzilishi va daromadlar noaniqligi harakatchanlikni chekladi. Keyingi bosqichda yirik shaharlar bilan boshqa hududlar o‘rtasidagi imkoniyatlar tafovuti kuchaydi, biroq ma’muriy ro‘yxatdan o‘tish cheklovlari amaldagi ko‘chishlarning bir qismini statistikadan tashqarida qoldirdi. 2017-yildan keyingi iqtisodiy ochiqlik, qurilish, xizmatlar sohasi va transport tizimining kengayishi, 2020-yildan

Toshkent shahri va Toshkent viloyatida ro‘yxatga olish tartibining soddalashtirilishi qayd etilgan migratsiyani sezilarli o‘zgartirdi [7].

Hisob-kitoblarga ko‘ra, 1990-yillarda ichki ko‘chish keskin qisqargan, 2000–2019-yillarda nisbatan past va barqaror darajada qolgan, 2020-yildan keyin esa ma’muriy ro‘yxatga olish tartibining yumshashi, uy-joy bozori, ta’lim va mehnat markazlarining jozibadorligi ta’sirida qayd etilgan oqimlar tezlashgan. 2025-yilda mamlakat ichidagi qayd etilgan ko‘chib kelishlar soni qariyb 251,6 ming kishiga yetib, 2015-yildagi darajaga nisbatan 1,84 baravarga yetgan. Oqimlarning asosiy qabul qiluvchi hududi Toshkent shahri va u bilan uzviy bog‘langan atrof hududlar majmui — Toshkent aglomeratsiyasi bo‘lib qolmoqda; Qoraqalpog‘iston Respublikasi, Qashqadaryo, Surxondaryo, Samarqand va ayrim boshqa viloyatlarda esa ko‘chib ketish ko‘chib kelishdan ustun. Maqolada rasmiy statistikaning vaqtinchalik, mavsumiy va qaydsiz ko‘chishlarni to‘liq aks ettirmasligi hisobga olinib, natijalar ehtiyotkorlik bilan sharhlanadi.

Tadqiqotning maqsadi 1991–2025-yillarda ichki migratsiya o‘zgarish sur’atini bosqichlarga ajratish, uning asosiy hududiy yo‘nalishlarini aniqlash hamda oqimlarni shakllantirgan iqtisodiy, aholi tarkibiga oid va tashkiliy-huquqiy omillarni baholashdan iborat.

Adabiyotlar sharhi va tadqiqot usuli

Ichki migratsiya ko‘pincha kutilayotgan daromadlar farqi va ish bilan ta’minlanish ehtimoli orqali tushuntiriladi [3]. Biroq O‘zbekiston bo‘yicha tadqiqotlarda rasmiy ro‘yxatga olingan doimiy ko‘chish bilan amaldagi vaqtinchalik yoki mavsumiy harakatlanish o‘rtasida tafovut borligi ta’kidlanadi [4, 6]. Jahon bankining shaharlashuv jarayoniga oid tahlili ham shaharlarning iqtisodiy imkoniyatlaridan foydalanish uchun yer, uy-joy, muhandislik va transport tarmoqlari hamda mehnat harakatchanligini tartibga soluvchi qoidalarni birgalikda isloh qilish zarurligini ko‘rsatadi [5]. Demak, ma’muriy statistika migratsiyaning to‘liq miqyosini emas, avvalo rasmiy qayd etilgan qismini o‘lchaydi.

Maqolada statistik taqqoslash, davrlarga ajratish, ko‘chib kelganlar va ketganlar farqini hisoblash hamda tarkibiy tahlil usullaridan foydalanildi. Milliy statistika qo‘mitasining “ko‘chib kelganlar”, “ko‘chib ketganlar” va “xorijdan ko‘chib kelganlar” haqidagi yillik ma’lumotlari asosiy manba bo‘ldi [8, 9, 10]. Rasmiy “jami ko‘chib kelganlar” ko‘rsatkichi mamlakatning boshqa hududlaridan hamda xorijdan kelganlarning yig‘indisini ifodalaydi. Shuning uchun faqat O‘zbekiston hududlari o‘rtasidagi ko‘chishlar sonini aniqlash uchun jami ko‘chib kelganlar sonidan xorijdan kelganlar soni ayirildi:

$$M_t^{ichki} = M_t^{jami} - M_t^{xorij} \quad (1)$$

Bu yerda M_t^{ichki} — t-yilda O‘zbekistonning bir hududidan boshqa hududiga ko‘chib kelganlar soni; M_t^{jami} — shu yilda jami ko‘chib kelganlar soni; M_t^{xorij} — shu yilda xorijiy davlatlardan ko‘chib kelganlar soni.

Masalan, bir yil davomida jami 200 ming kishi yangi yashash joyida ro‘yxatga olingan va ularning 5 mingi xorijdan kelgan bo‘lsa, ichki ko‘chib kelish hajmi 200 − 5 = 195 ming kishini tashkil etadi.

Ichki migratsiyada bir shaxsning bir hududdan ketishi ayni vaqtda uning boshqa hududga kelishi hisoblanadi. Masalan, fuqaro Samarqand viloyatidan Toshkent shahriga ko‘chsa, u Samarqand uchun “ko‘chib ketgan”, Toshkent uchun esa “ko‘chib kelgan” sifatida qayd etiladi. Shu sabab barcha hududlar bo‘yicha ichki ko‘chib kelganlar va ichki ko‘chib ketganlar yig‘indisi nazariy jihatdan o‘zaro teng bo‘lishi kerak. Amalda ro‘yxatga olish sanasidagi farqlar, ma’lumotlarning keyinchalik yangilanishi va sonlarning yaxlitlanishi tufayli ular orasida kichik tafovut yuzaga kelishi mumkin. Yillarni to‘g‘ri taqqoslash uchun maqoladagi o‘zgarishlar qatori barcha yillar bo‘yicha bir xil usulda hisoblangan ichki ko‘chib kelish ko‘rsatkichiga asoslandi. 2025-yil ma’lumotlari dastlabki statistik natija sifatida sharhlanadi.

Ichki migratsiya dinamikasi

Ichki migratsiya dinamikasi to‘rt bosqichga ajratib tahlil qilindi.

Birinchi bosqich (1991–1999). 1991-yildagi 235,8 ming ichki kelish 1995-yilga kelib 134,2 minggacha, ya’ni qariyb 43 foizga kamaydi. Bu davrdagi pasayishni faqat aholining ko‘chishga qiziqishi susayishi bilan izohlash yetarli emas. O‘tish davri inqirozi, korxonalar bandligining qisqarishi, uy-joy bozorining sustligi, transport xarajatlari va sovet davridan qolgan ro‘yxatga olish tartiblari birgalikda hududlararo harakatni cheklagan. Shu bilan birga, 1990-yillarning boshida tashqi migratsiya ichki oqimlarga qaraganda ancha katta siyosiy va aholi tarkibiga oid ahamiyat kasb etgan.

Ikkinchi bosqich (2000–2016). Ichki kelishlar yiliga taxminan 130–150 ming oralig‘ida tebrandi. Aholi va mehnat yoshidagilar soni ortganiga qaramay, rasmiy ichki migratsiya hajmining deyarli o‘zgarmagani “past qayd etilgan harakatchanlik” holatini anglatadi. Toshkentga doimiy ro‘yxatdan o‘tishdagi to‘siqlar sabab poytaxtda ishlagan yoki o‘qiganlarning bir qismi kelib chiqish hududida ro‘yxatda qolgan. Shunday qilib, bu davr statistik barqarorlik davri bo‘lsa-da, real qatnov, vaqtinchalik yashash va mavsumiy mehnat migratsiyasi bundan kengroq bo‘lgan.

Uchinchi bosqich (2017–2021). Iqtisodiy faollik, qurilish va xizmatlar sohasining kengayishi hududlararo talabni oshirdi. 2020-yilda COVID-19 pandemiyasi umumiy harakatchanlikni qisqa muddat cheklagan bo‘lsa ham, doimiy ro‘yxatga olish bo‘yicha huquqiy o‘zgarishlar ilgari norasmiy yoki vaqtinchalik bo‘lgan ko‘chishlarning bir qismini rasmiylashtirdi. Natijada

2021-yilda ichki kelishlar 254,9 mingga chiqdi. 2019-yildagi 158,9 mingga nisbatan bu 60 foizdan ortiq o‘sishdir. Mazkur keskin o‘sishni faqat aholi soni va tarkibidagi yoki iqtisodiy o‘zgarishlar bilan emas, haqiqiy ko‘chishlar hamda statistik qamrov yaxshilanishining qo‘shma natijasi sifatida baholash to‘g‘riroq.

To‘rtinchi bosqich (2022–2025). 2022-yilda ko‘rsatkich 212,5 minggacha pasaydi, keyin ketma-ket o‘sib, 2025-yilda 251,6 mingga yetdi. Bu 2015-yilga nisbatan 84 foiz ko‘p. Demak, pandemiyadan keyingi davrda ichki migratsiya yuqoriroq yangi darajaga ko‘tarilgan. Bunda poytaxt va unga bog‘langan atrof hududlarning kengayishi, oliy ta’lim va xizmatlar sohasining ayrim hududlarda jamlanishi, uy-joy bozori, yangi yo‘llar hamda hududlar o‘rtasidagi daromad farqlari muhim rol o‘ynadi.

1-jadval. O‘zbekistonda qayd etilgan ichki ko‘chib kelishlar dinamikasi

Yil	Jami kelganlar, ming	Xorijdan, ming	Ichki, ming
1991	292,2	56,4	235,8
1995	147,4	13,2	134,2
2000	145,9	5,4	140,5
2005	139,8	2,2	137,6
2010	139,8	4,7	135,1
2015	139,6	2,8	136,8
2020	191,2	1,1	190,0
2021	256,8	1,9	254,9
2022	214,8	2,3	212,5
2023	218,8	3,0	215,8
2024	241,8	2,2	239,6
2025	253,9	2,3	251,6

Manba: Milliy statistika qo‘mitasi SIAT ma’lumotlari asosida muallif hisob-kitobi [8, 10]. Raqamlar yaxlitlangani sabab ayrim ayirmalar ustunlar orasida 0,1 mingga farq qilishi mumkin.

Asosiy hududiy yo‘nalishlar

Toshkent shahri va poytaxt atrofi hududlari

Ichki migratsiyaning eng barqaror yo‘nalishi viloyatlardan Toshkent shahri tomon shakllangan. 2025-yilda Toshkent shahriga 89,1 ming kishi kelib, 69,1 ming kishi ketgan; kelganlar va ketganlar o‘rtasidagi farq, ya’ni ko‘chish balansi qariyb +20,0 mingni tashkil etgan [8, 9]. Toshkent viloyatida ham ko‘chish balansi ijobiy bo‘lib, qariyb +4,9 mingga teng. Xorijiy oqimlar bu hududiy natijani biroz o‘zgartirsa-da, asosiy ulush ichki ko‘chishga to‘g‘ri

keladi. Ish haqi yuqoriroq bo‘lgan tarmoqlar, oliy ta’lim, davlat boshqaruvi, tibbiyot, savdo va zamonaviy xizmatlarning to‘planishi poytaxtni kuchli tortish markaziga aylantiradi.

Jarayon faqat “viloyat–poytaxt” shaklida emas. Uy-joy narxi va ijara xarajatlari aholini Toshkent viloyatining poytaxtga tutash tumanlariga yo‘naltiradi, ish va xizmatlardan foydalanish esa kundalik qatnov orqali Toshkent shahri bilan bog‘lanadi. Natijada ma’muriy chegaradan tashqariga yoyilayotgan yagona mehnat va uy-joy bozori — Toshkent aglomeratsiyasi, ya’ni markaziy shahar va unga uzviy bog‘langan atrof hududlar majmui shakllanmoqda. Bu transport, ichimlik suvi va oqova suv tarmoqlarini poytaxt hamda unga tutash tumanlar miqyosida o‘zaro muvofiqlashtirib rejalashtirishni talab qiladi.

Aholisi ko‘proq ketayotgan hududlar va tayanch markazlar

2025-yilgi jami migratsiya ko‘rsatkichlarida Qashqadaryo viloyati (-6,4 ming), Qoraqalpog‘iston Respublikasi (-5,4 ming) va Samarqand viloyati (-4,3 ming) ko‘chib ketganlar ko‘chib kelganlardan eng ko‘p bo‘lgan hududlar qatorida turadi [8, 9]. Qashqadaryo va Surxondaryoda yoshlar ulushining yuqoriligi hamda mehnat bozoriga yangi kiruvchilar sonining tez o‘sishi mahalliy ish o‘rinlariga bosimni kuchaytiradi.

Samarqand, Farg‘ona, Namangan, Andijon, Buxoro, Termiz va Qarshi singari yirik shaharlar viloyat ichidagi qishloq–shahar oqimlarini qabul qiluvchi poytaxtdan tashqari tayanch markazlardir. Biroq ular bir vaqtning o‘zida Toshkentga ham aholi yuboradi. Shu sabab viloyat bo‘yicha ko‘chib ketganlarning ko‘pligi markaziy shaharning o‘smasligini anglatmaydi: viloyat ichidagi markazga intilish hududlararo chiqim bilan bir vaqtda kechishi mumkin. Hududlar o‘rtasidagi ko‘chish yo‘nalishlari ko‘rsatilgan batafsil jadval bo‘lmasa, bu ikki oqimni faqat umumiy ko‘chish balansi orqali ajratib bo‘lmaydi.

Migratsiya shakllari

O‘zbekistondagi ichki harakatchanlikni quyidagi o‘zaro bog‘liq shakllarga ajratish mumkin:

- qishloq–shahar ko‘chishi — ta’lim, sanoat, qurilish va xizmatlar ish o‘rinlariga yo‘naladi;
- shahar–shahar ko‘chishi — ayniqsa malakali yoshlar, talabalar va davlat-xususiy sektor mutaxassislari orasida kuzatiladi;
- markaziy shahar va uning atrof hududlari o‘rtasidagi ko‘chish — markaziy shahardan arzonroq uy-joyli chekka tumanlarga yashash joyini ko‘chirish va markazga qatnab ishlash bilan tavsiflanadi;

- vaqtinchalik va mavsumiy migratsiya — qurilish, savdo, qishloq xo‘jaligi va xizmatlarda keng tarqalgan, ammo doimiy yashash joyi statistikasi bilan to‘liq o‘lchanmaydi;
- ta’lim migratsiyasi — oliy ta’lim muassasalari jamlangan shaharlarga vaqtinchalik ko‘chishni yuzaga keltiradi va bitiruvdan keyin doimiylashishi mumkin.

Harakatlantiruvchi omillar va ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlar

Mehnat bozori va daromad. Hududlar o‘rtasidagi ish haqi, mehnat unumdorligi va rasmiy ish o‘rinlari farqi migratsiyaning asosiy iqtisodiy sababidir. Ko‘chuvchi shaxs faqat taklif etilgan pul miqdoridagi ish haqini emas, balki ish topish ehtimoli, ijara, transport va boshqa yashash xarajatlarini ham hisobga olib, ko‘chishdan olinadigan amaldagi foydani baholaydi. Shu bois yuqori ish haqi uy-joy narxi juda qimmat hududda har doim ham doimiy ko‘chishga olib kelmaydi; kundalik yoki haftalik qatnov boshqa yo‘l sifatida tanlanadi.

Aholining yosh tarkibi. Tug‘ilish yuqori bo‘lgan viloyatlarda yoshlar mehnat bozoriga ko‘p kiradi. Mahalliy iqtisodiyot shu sur’atda ish o‘rni yaratmasa, ichki va tashqi migratsiya bosimi ortadi. Oilaviy aloqalar boriladigan joyni tanlash xarajatini pasaytirib, oldin ko‘chib borganlar ortidan yangi ko‘chishlarni rag‘batlantiradi.

Tashkiliy-huquqiy qoidalar va uy-joy. Ro‘yxatdan o‘tish qoidalari statistik kuzatuvga ham, mehnat va uy-joy bozoriga kirishga ham ta’sir qiladi. 2020-yilgi qonun Toshkent shahri va viloyatida doimiy ro‘yxatga olish imkoniyatlarini kengaytirdi [7]. Shu sabab 2020-yildan keyingi o‘sishning bir qismi avval sodir bo‘lgan, lekin qayd etilmagan ko‘chishlarning rasmiylashtirilishi bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. Uy-joy sotib olish uchun uzoq muddatli qarz (ipoteka) va yangi turar joy mavzelari esa aholi ko‘chib boradigan hududlarni shahar markazidan chekkalarga tomon kengaytirmoqda.

Ichki migratsiya ishchi kuchini unumdor faoliyatga yo‘naltirishi, ko‘chib yurgan aholi oilalarining daromadini oshirishi va bilimlar almashinuvini tezlashtirishi mumkin. Biroq iqtisodiy faoliyat va aholining ayrim markazlarda haddan tashqari to‘planishi qabul qiluvchi shaharlarda ijara narxi, tirbandlik, maktab va poliklinikalarga yuklamani oshiradi. Aholi yuboruvchi tumanlarda yosh va malakali kadrlarning chiqib ketishi mahalliy tadbirkorlik hamda ijtimoiy xizmatlar sifatiga salbiy ta’sir qilishi ehtimoli bor. Shuning uchun migratsiyani to‘xtatish emas, uning xarajatlarini kamaytirish va hududiy rivojlanish foydasini kengroq taqsimlash maqsadga muvofiq.

Tavsiyalar

Tahlildan kelib chiqib quyidagi choralar taklif etiladi:

1. **Ma’lumotlar sifatini oshirish.** Doimiy va vaqtinchalik ro‘yxatga olish, ta’lim va bandlik ma’lumotlari asosida qaysi hududdan qaysi hududga ko‘chilganini ko‘rsatuvchi jadvallarni yosh, jins va ko‘chish sababi bo‘yicha ochiq e’lon qilish zarur.

2. **Toshkent shahri va unga tutash hududlarni yagona tizim sifatida boshqarish.** Shahar va unga tutash tumanlarda transport, uy-joy, muhandislik tarmoqlari va yashil hududlarni umumiy istiqbol hisob-kitobi asosida rejalashtirish lozim.

3. **Poytaxtdan tashqari tayanch shaharlarni kuchaytirish.** Samarqand, Namangan, Andijon, Farg‘ona, Buxoro, Qarshi, Nukus, Jizzax, Termiz va boshqa markazlarda oliy ta’lim, yuk va yo‘lovchilar oqimini boshqarish tizimi, sanoat hamda o‘zaro bog‘langan xizmat tarmoqlarini rivojlantirish poytaxtga bir tomonlama bosimni kamaytiradi.

4. **Ko‘chma ijtimoiy huquqlarni ta’minlash.** Maktab, poliklinika, bolalar bog‘chasi va bandlik xizmatlaridan foydalanishni fuqaroning avvalgi doimiy ro‘yxatiga ortiqcha bog‘lamaslik kerak.

5. **Aholisi ko‘proq ketayotgan hududlarda manzilli dasturlar.** Qoraqalpog‘iston va mehnat resursi tez o‘sayotgan janubiy viloyatlarda suv tejovchi muhandislik tarmoqlari, kasbiy ta’lim, masofaviy xizmatlar va kichik shaharlar bandligini ustuvor moliyalashtirish talab etiladi.

Xulosa

1991–2025-yillarda O‘zbekistonda ichki migratsiya avval pasayib, keyin yana ko‘tarilgan yo‘nalishni namoyon etdi: 1990-yillarda keskin pasaydi, 2000–2016-yillarda past va nisbatan barqaror bo‘ldi, 2017-yildan keyin esa faollashdi. Rasmiy hisoblangan ichki kelishlar 2015-yildagi 136,8 mingdan 2025-yilda 251,6 mingga yetdi. O‘sish iqtisodiy faoliyatning ayrim markazlarda to‘planishi bilan bir qatorda ro‘yxatga olish qoidalari va statistik ma’lumotlar qamrovidagi o‘zgarishlarni ham aks ettiradi.

Hududiy tizimning asosiy belgisi Toshkent shahri va Toshkent viloyatida ko‘chib kelganlar sonining ko‘chib ketganlardan ko‘pligidir. Qashqadaryo, Surxondaryo, Qoraqalpog‘iston, Samarqand va boshqa ayrim hududlarda esa ko‘chib ketganlarning ustunligi yoshlar soni, bandlik imkoniyatlari, atrof-muhit holati hamda muhandislik va transport tarmoqlari sharoiti o‘rtasidagi nomutanosiblikni ko‘rsatadi. Shu bilan birga, rasmiy doimiy ko‘chish statistikasi vaqtinchalik, mavsumiy va kundalik qatnovlarni to‘liq qamramaydi. Kelgusida ichki migratsiya siyosati harakatni cheklashga emas, ko‘chib yuruvchi aholining huquq va xizmatlarga kirishini ta’minlash, poytaxtdan tashqari tayanch shaharlarni rivojlantirish hamda markaziy shaharlar bilan ularga bog‘langan atrof hududlarni muvofiqlashtirib boshqarishga yo‘naltirilishi kerak.

REFERENCES

1. Ravenstein, E. G. (1885). The Laws of Migration. Journal of the Statistical Society of London, 48(2), 167–235.
2. Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. Demography, 3(1), 47–57.
3. Todaro, M. P. (1969). A Model of Labor Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries. American Economic Review, 59(1), 138–148.
4. UNDP Uzbekistan (2007). Labour Migration in the Republic of Uzbekistan: Social, Legal and Gender Aspects. Tashkent.
5. World Bank (2022). Toward a Prosperous and Inclusive Future: The Second Systematic Country Diagnostic for Uzbekistan. Washington, DC. https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/38398
6. International Organization for Migration (2024). Migration Data Mapping Report: Uzbekistan. IOM Uzbekistan. https://uzbekistan.iom.int/resources/migration-data-mapping-report
7. O‘zbekiston Respublikasi Qonuni (2020). “Toshkent shahri va Toshkent viloyatida doimiy propiska qilinishi lozim bo‘lgan shaxslar — O‘zbekiston Respublikasi fuqarolari toifalarining ro‘yxati to‘g‘risida”gi qonunga o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish haqida, O‘RQ–605, 14.03.2020. https://lex.uz/docs/4761984
9. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Ko‘chib kelganlar soni, 1991–2025-yillar. SIAT ochiq ma’lumotlar tizimi. https://siat.stat.uz/data/238/
10. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Ko‘chib ketganlar soni, 1991–2025-yillar. SIAT ochiq ma’lumotlar tizimi. https://siat.stat.uz/data/239/
11. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Xorijdan ko‘chib kelganlar soni, 1991–2025-yillar. SIAT ochiq ma’lumotlar tizimi. https://siat.stat.uz/data/2443/